

Txuri eta Gorri eta Kikiriki

Manuel LEKUONA

Manuel Lekuonaren *Txuri eta Gorri eta Kikiriki*¹

Ipuin tradizionalak eta ipuin klasikoek krisi aro bat jasan ondoren plazaratu zen Lekuonaren liburua. Izan ere, 68ko maiatzeko zapart eraberritzailearen ondorioz, eragile pedagogiko batzuk begi zeharrez begirutzen hasi zitzaizkion, mendebaldean, ipuin klasikoari batik bat. Ipuin horiei egotzi zieten, besteak beste, mendekotasun- eta botere-funtzioak garraiatzea, zapalkuntza-ereduak eskaintzea eta emantzipazioaren aurka eragitea. Lehenago ere, bigarren gerra handiaren ostean, egon zen jarrera uzkurra ipuin modu honi buruz. Edozein modutan, krisi aro bien artean ipuin klasikoak moldatu zituzten euskaraz idazle bakan batzuek, Jean Etcheparek (1963), Jon Oñatibiak (1964) eta Martin Ugalde zendu berriak, besteak beste (1966). Lekuonak gerora erabiliko zuen bideetako bat, ipuin klasikoak euskaraz egokitzearena, alegia, jorratu zuten, nola edo hala, Etcheparek, Oñatibiak eta Ugaldek hirurogeiko hamarkadan. Jatsuarra, euskal aldizkarietan (*Herria*, *Gure Herria*, *Panpin*, *Gazte*); oiartzuarra, Donostiako Edili argitaletxean; andoaindarrak, erbestean. Itzuli ere itzuli ziren ipuin klasikoak; esaterako, Juan Angel Etxebarriak, Charles Perraultenak (1965) eta Andersenena (1969) utzi zizkigun. Gero ipuinik gabeko aro labur hura. Krisi aroa itxi nahian bezala etorri ziren ondoren *Txuri eta Gorri eta Kikiriki* eta album-bilduma batzuk, hemengo eta kanpoko argitaletxe batzuen ekimenez (Maves, Boga, Flammarion, Abadia de Montserrat...). Baita teoria-saioak ere:

(1) Prestatzailea: Genaro Gomez Zubia.

kanpoan, Rodariren *Grammatica della fantasia* (1974) eta Bettelheim-en *The Uses of Entchantment* (1975) eta, etxean, Martin Etxeberriaren *Euskaldunen ipuin harrigarriak* (1973). Ahozko tradiziozko ipuingintza eta ipuin klasikoak ernaberritu zituzten saio eta ekimen haiek guztiek, munduan eta hemen.

Bada ipuin klasikoek eta tradiziozko ipuinek loraldia bizi izan zuten orduan. Kasu batzuetan, ordea, aurkako noranzkoa hartzeko; ipuinen mezuak iraultzeko, hain zuzen. Lekuona ez zen, hain justu, joera horretakoa izan. Ipuinak berregin zituen, haren hizkuntza-dohainez eta kontaera-teknikaz berriz mamitu eta bizitu. Eraitza, alde horretatik, ederra, zoragarria da. Iloba Juan Marik idatzi zuen bezala, "inork gutxi bezala sentitu ohi zuen kontaerak berekin duen esanahi sinbolikoa eta emozio lirikoa". Horregatik, "aparteko aipamena merezia duela esan daiteke euskarazko haur-literaturaren historian". Beude, beraz, Juan Mariren esan horiek.

Iturrien aipamen konkreturik gabe plazaratu zuen Lekuonak bere liburua. Etor argitaletxeak moldatu zion hitzaurrean, halere, irakur daiteke ipuinetako batzuk euskaldunak direla eta beste batzuk "nonahikoak, ludi guztikoak". Zehatzak izatera, gureganatuak, beraz gure-gureak, erantsiko nioke nik, mailegu-hitzak euskarari sustraitu diren bezalaxe errotu direlako mundu guztiko ipuin horiek gure haurren iruditerian. Era berean, hemendik mundurako jautsian, ipuinen jatorriari buruzko auziaz, iritzi bereko da Arratibel, bere *Kontu zaharrrak* liburuko euskal ipuinei buruz diharduela: "mundu guztikoak dira modu batera edo bestera". Gure lurreko edo besteren munduko, nonahiko diren, hiru dira, *Txuri eta Gorri eta Kikiriki* liburuko ipuinen iturriak: egile klasikoak, herri-kontagintza eta Lekuonaren beraren sorkuntza-lana.

Egile klasikoei hartuak dira, esaterako, *Zazpi antxumeak* eta *Hurritziko txitatxoa*. Grimm anaien *Otsoa eta zazpi antxumeak* (*Der Wolf und die sieben jungen Geißlein*) eta *Oilotxoaren heriotzaz* (*Von dem Tode des Hühnchens*) ipuinen moldaerak, hain zuzen. Lehena egokitzapen fidel samarra da; bigarrean, ordea, Grimm anaien ipuineko animalien akabera latza salhestu eta txitatxo gaixoak bizirik iraun du, hurra eztairik aterata. Lehen atal honetakoak dira, baita ere, *Igel harrokoa* eta *Azeri gezurtia eta oilar azkarra*. Lehena La Fontaineren alegia baten hitz lauzko moldaera da, *Idia bezainbat izan nahi zuen Igela* (*La Grenouille qui se veut faire aussi grosse que le*

Boeuf) izenburuko alegiaren moldaera, hain zuzen. Bigarrena, beste alegia baten moldaera, hitz lauz emana, hura ere; iruzurti engainatuaren gaia aurkezten digu, bai La Fontainek, baita Samaniegok ere –arabarrak frantsesari hartu ziola– beren alegia-bildumetan landua: *Oilarra eta Azeria (Le Coq et le Renard, El gallo y el zorro)*.

Ipuingintza tradizionalekoak dira, berriz, beste ipuin batzuk. *Abe-reak eta landareak hizketan*, esate baterako, Arratibelen *Ardiak eta belarra* ipuinean txertatua aurkituko duzu. Barandiaranek, bestalde, *Arranoa, azeria eta mozoloa* ipuinaren antzekoak jaso zituen Amasa, Lekeitio eta Oletan hogeiko hamarkadan, pasa den mendean. Modu berean, *Astoa eta otsoa* ipuinak bizirik zirauen artean kantu modura, hogeigarren mendearen lehen hamarkadetan; Azkuek Aldude, Bera, Oñati, Etxarri Aranatz eta Zuberoan jaso zituen hainbat bertasio, melodia diferenteekin, bere kantutegi ospetsuan, eta beste bertasio bat, ariz-kundar bati entzuna, *Euskalerrriaren Yakintza*-n, ipuin modura; kantatzeko ere balia dezakezu, hortaz, astoaren eta otsoaren arteko elkarrizketa bizi hori. *Labezomorrotxo*, ordea, harako arratoi mariapain edo sagu poxpolin haren istorioa dugu. *Sagu zuria*-k dakarren gaia, bestalde, ezaguna da haur-ipuinen artean.

Hark sortuak edota beste nonbait bilduak eta hark moldatuak direla esan beharko dut, datu gehiagorik ezean, *Hiru anaiak, Sagutxo ona eta igel gaiztoa, Oilo gorria, Txita polita, Ahuntz basatia* eta *Mariana mantangorri*.

* * *

Ipuinak konta daitezen diren bezala, kanta daitezen dira olerkiak. Umeek bere kantetan 'gauzak' pintatu, kantatu eta dantzatu egiten zituela esaten zuen oiartzuarrak. Eta horretarakoxe direla, esango nuke, liburu honetako poemak, iturria zeinahi delarik. Bi iturri nagusi dituzte olerkiek: ahozko tradiziozko literatura eta kantagintza tradizionala, batetik, eta Lekuona sortzailea, bestetik.

Lehen sailekoak dira, esaterako, *Xango, Exemplo, Xirrizti, Kukurruku* eta *Arre, arre*. Izan ere, ale horiek oso ezagunak baitira euskal herrietan. Azkuek jaso zizkigun horietako batzuk; esaterako, 'xanko manko' bat dakarkigu lekeitiarrak *Euskalerrriaren Yakintza*-n, olerkitxoaren erabilerari buruzko ohartxo bat lagun: "*Xanko Manko, beàia franko/ ona bada, etxerako;/ txaàa bada, kanporako.// Au esanda gero, auàa goratu ta ttuàuttuàu oàentzako esaten da*". Era berean,

Arre, arre-ren aldaerak ezagunak dira bazter guztietan; Azkuek lau ematen ditu. *Kukurruku*-ren bertsoiak, bestalde, oso ezagunak dira; mezuari dagokionean, olerki-bukaeran auzi handiak ditu hurren jolas-kanta horrek, bukaera laikoa edo bukaera katekista, bietatik zein aukeratzen den (“—*Arrautzea zertarako?* / —*Bere umeari emateko*”) edota “—*Meza zertako?* / —*Gure arimen salbatzeko*”). Lekuonak berak airatu zuen jendartera, umorez, jolas-kanta horri darion katekesi kutsua, andereñoentzako hitzaldi batean (1987: 45). Edozein modutan, Lekuonak hainbat bertasio jaso zituen eta kantu didaktikoen artean sailkatu, *Ahozko Literatura*-n (1987: 518-520). Halaber, *Exemplo* bildu zuen liburu hartan, “*Cuentos, leyendas eta apólogos*” izenburupean. Baita ipuinetan ageri diren olerkitxo batzuk ere (*Mariana gorri*, esaterako), haur-jolasen sailean.

Lehen sail honetan ipini behar dut *Zapatatxo berriak* bertso sortatxoak. Izan ere, oso ezaguna da betidanik. Aita Donostiak *Txalopin txalo* herri-kanta bildu zigun 1913an Saran. Nolanahi den, Lekuonak Elantxobeko bertasio bat jaso zuen, bere *Ahozko Literatura*-n, erabile-rari buruzko ohar txo bat lagun: “para hacer fiestas al niño”, horra usadioa. Nemesio Etxanizek, bestalde, bere *Lur berri bila*-ko “*Aurabestiak*” sailean tartekatu zuen (1967: 314). Sail honi bukaera emateko, *Kanpai-jole* aipatuko dut, harako *Frère Jacques... / Dormez-vous... / Sonnez les matines...* haur-kanta ezagun haren moldaera baitirudi.

Bigarren sailean sartzekoa da ezbairik gabe *Pinpirin-pinpirin*; izan ere, *Gerrateko nere amairu kantak* sortako “*Ama-susmoak*” poemaren ahapaldi bat duzu hura. Lekuonaren sorkuntzakoak direla bade-ritzait, berriz, honako hauek, zalantzan edo ziurtasun erabatekorik gabe, halere: *Pio-pio jolasa*, *Kanta-kantari*, *Sagu zaharraren eresia*, *Oilo itsua*, *San Kristobal handi*, *Miruaeren jolasa*, *Ilargia erori*, *Iturri garbi*, *Saltoka, saltoka*. Nolanahi den, Lekuonaren *Aur-kanta-sorkari* olerki sortako poemien tankera eta kutsua badutela iruditzen zait; antzeko gai edo motiboak hartzen dituela han eta hemen. Azkena, esaterako, edozein umeri entzungo diozu egun.

Sailotan sartu ezinik gelditu zait *Surtzapi txuri honekin* kanta. Izan ere, Nemesio Etxanizen haur-abestietako bat da, soka-saltoka kantatzekoa (1964: 297). Hari hartua dugu olerkia, beraz.

Erljioaren auzia agertu dut lehenago. Figura eta motibo erljiozko batzuk ageri dira ipuin eta olerkiotan: apaiza, fraidea, Jesus haurra, Ama Birjina (Ama Nahigabetua) eta Jesukristo (Seme hila), Jainkoa, meza. Horien agerpenari buruz juzkuak eman baino, iruditzen zait hobe dela gogoraraztea Grimm anaiek, esaterako, erljio kutsuko ipuin sortatxo bat argitaratu zutela, beren ipuin bilduma entzutetsuaren barruan, *Kinderlegenden* izenburu generikoaren azpian. Esan dezadan, halaber, Andersenek kristau etikazko adigaiak tartekatu zituela bere ipuinetan (irakur bedi, konparazio batera, *Sirenatxoa*). Lekuona, horrenbestez, idazle Klasiko horiekin sintonian dago.

Lekuonaren ipuin eta olerkion balizko jasotzaileari buruz, bestalde, zerbait idatzi da. Seve Callejak liburua aipatu zuen, euskal haur literaturari buruzko bere lanean (1994: 161) "edukiari begiratzuz esan daiteke oso egokia dela 6-8 bitarteko umeentzat".

Honenbesterekin, liburu honetako ipuinekin jolas eta josta zaitzen opa dizut, irakurle. Aukera bikaina izango duzu, jakina, Sagu-txo Etxeberrri, Oilo Potxolo, Ahate Garate eta beste askoren konpainia onean.

Haiza, lanbro, kea lango. Eki ...klik!

Genaro Gomez Zubia
Donostia, 2004ko azarora

Bibliografia

- ARRATIBEL, Joxe (1995). *Kontu zaharrak*. 2. argit. Donostia: Erein.
- AZKUE, Resurreccion Maria (1947). *Euskalerrriaren Yakintza (Literatura popular del País Vasco)*. (Laugarren liburua). Madril: Espasa-Calpe.
- (1968). "Romances y cuentos. Tomo X", in *Cancionero Popular Vasco (Tomo II)*, 2. argit. (1. argit. edizio faksimilea), Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 913-1061.
- BARANDIARAN, Jose Miguel (1973). *Eusko-Folklore. (Obras Completas. II. liburukia)*. Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca.
- BELDARRAIN, Josune (2004). *La Fontaine-ren eta Samaniego-ren alegien corpusa euskaraz*. [Mekanografiatua. Argitaratu gabe].
- CALLEJA, Seve (1994). *Haur literatura euskaraz. Lehenengo irakurgaietatik 1986ra arte*. Bilbo: Labayru ikastegia/BBK.
- DONOSTIA, Jose Antonio (bil.) eta RIEZU, Jorge (ed.) (1994). *Cancionero vasco./ III. Canciones*. Donostia: Eusko Ikaskuntza.

- ETXANIZ ERLE, Xabier (1997). *Euskal Haur eta Gazte Literaturaren Historia*. Iruñea: Pamiela.
- ETXANIZ, Nemesio (1967). *Lur berri bila*. Donostia: Izarra Irarkola
- LARRION, Patxi. "Manuel Lekuona (Oiarzun 1894-1987)", in AMETZAGAIÑA TALDEA, *Gure Mendea*. [Sareko bertsoia].
- LEKUONA, Manuel (1978). "Ume kantak (Itzaldi, Ernani'ko Urume Ikastolak antolatua. 1976'gn. Epailak 24 Erriko Etxean)", in *Idazlan guztiak*, 1. *Aozko Literatura*, Gasteiz: Gipuzkoako Foru Aldundia, 29-55.
- (1978). "Ume kantak (Itzaldi, Gipuzkoa'ko Ikastoletako Andereñoal, Loiola'n, 1971)", in *op. cit.*, 57-71.
- (1978). "Cantares geográficos", in *ibidem.*, 492-540.
- (1985). "Ume-kantak (Andereñoentzako itzaldi. Loyola, 1971 abuztuan), in *Idazlan guztiak*. 9. *Literatur sorkari*, Gasteiz: Gipuzkoako Foru Aldundia, 13-21.
- (1985). "La Canción Infantil (Lección en Genta, 5º Cursillo de Cultura Vasca, 21, 22 y 23 de Julio 1977), in *op. cit.*, 23-49.
- (1985). "Aur-kanta-sorkari", in *ibidem*, 63-101.
- (1985). "Gerrateko nere amairu kantak", in *ib.*, 227-251.
- LEKUONA, Juan Mari (1987). *Bidegileak: Manuel Lekuona*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzia.
- MUJKA IRAOLA, Inazio (1991). "Jean Etchepare Landerretche", in Jean ETCHEPARE, *Mendekoste gereziak*, Donostia: Erein, 7-18.
- UGALDE, Martin (1966). *Umeentzako kontuak*. Zarautz: Itxaropena.

Hiru anaiak

Aita batek hiru seme zituen. Handitu zirenean, mundurik mundu irabazitara joateko garaia heldu zen haientzat.

Aitak ez zeukan beste zer emanik, eta bati igitaia eman zion, eta besteari katua, eta besteari oilarra.

Eta joan ziren, joan eta joan, uurruti batera; eta soro batean gari ebakitzen ari ziren gizon batzuk. Hartzko aizkoraz ebakitzen zuten garia.

Igitaia zeukanak honela esan zien ebakitzalteei:

—Aizkoraz gari ebakitzen? Nik badut gauza egokiagoa horretarako.

Eta igitaia zakutik atera, eta *risti-rasta!* instant batean berealdiko saila ebaki zuen.

Harriturik gelditu ziren ebakitzailleak halako erreminta egokiarakin:

—Salgai baduzu, guk erosiko dugu. Zenbatetan?

—Honenbestean.

Eta mutilak dirutza ederra hartu zuen bere igitaia salduta.

Joan eta joan, herri batera iritsi ziren. Herrian, gizon eta emakume guztiek, saguak harrapatu eta saguak hil ziharduten. Sekulako sagutea zen herrian, eta ezin burutu inola ere hainbeste sagurekin.

Eta katudunak honela esan zien:

—Zer ari zarete horrelako istiluetan, herrian saguak dituzuela-eta? Nik badut gauza egokiagoa saguak akabatzeke.

Eta katua, zakutik atera eta lurreratu bezain laster hasi zen, saguak harrapatu eta harrapatu, harik eta berehalako batean herri guztia garbi utzi arte.

Harriturik gelditu ziren herritarrak halako ehiza azkarrarekin:

—Salgai baduzu, guk erosiko dugu. Zenbatetan?

—Honenbestean.

Eta bigarren mutilak ere dirutza ederra hartu zuen, bere katua salduta.

Gero, joan eta joan, beste herri batera iritsi ziren arrats berandu. Inguruko mendixka batean gizon sail handi bat ari zen eguzkiaren sortaldera begira, makilaz lurra jo eta lurra jo.

Eta oilardunak esan zien:

—Zer dela-eta makilaz lurra jo eta lurra jo, eguna argitu baino lehenago?

—Eguzkiari deika ari gara, loak hartuta eta, etorri gabe gelditu ez dadin.

—Nik badut hori baino gauza egokiagoa, eguzkiari deitzeko.

Eta oilarra, zakutik atera bezain laster, *kukurrukuka* hasi zen, eta baita eguzkia agertu ere laster asko.

Harriturik gelditu ziren gizonak halako hegazti harrigarriarekin:

—Salgai baduzu, guk erosiko dugu. Zenbatetan?

—Honenbestean.

Hirugarren mutilak ere dirutza ederra hartu zuen, oilarra salduta.

Gero hirurak etxera bihurtu ziren ondotxo aberasturik. Eta beren aitarekin ederkitxo bizi izan ziren handik aurrera.

Eta txuri eta gorri eta kikiriki... ipuin hau egia baledi.

Pio-pio jolasa

—Pio-pio, gabirai,
hegan, hegan, gure zai.

—Klo klo klo;
ez korri!
Nire txitak etorri!

Txitatxoak, kontu gero,
ea ez den gabirai...
oilo jantzia gezurrez
zuek harrapatu nahi.

—Klo klo klo;
bai korri!
Nire txitak etorri!

—Amatxo, etorri gara;
Zu zaitugu gure zai.
Pio-pio, pio-pio...
hegan dabil gabirai.

Xango

—Xango, mango,
haurra nongo?

—Ona bada, etxerako;
gaiztoa bada, kanporako.

Exenplo

Exenplo berexi;
nik azak erosi,
erosi eta klik...
Gezurra diok hik.

Xirrizti

Xirrizti, mirrixiti, gerrena, plat;
olio-zopa, kikili-salda,
urrup edan edo klik!
iki-mili-kili-klik!

Kukurruku

- Kukurruku!
- Zer duzu?
- Buruan min.
- Zeinek egin?
- Axeriak.
- Axeria non?
- Errotapean.
- Zertan?
- Artaleak biltzen.
- Artaleak zertako?
- Oiloari emateko.
- Oiloa zertako?
- Apaizari emateko.
- Apaiza zertako?
- Meza emateko.
- Meza zertako?
- Gu eta mundu guztia salbatzeko.

Kanpai-jole

Kanpai-jole, kanpai-jole!
 Zer nahi duk? Zer nahi duk?
 Jo hiru kanpaiak; jo hiru kanpaiak.
 Din, dan, dun; din, dan, dun.

Arre, arre

—Arre, arre, mandakol
 Bihar Tolosarako,
 etzi Iruñarako...
 —Handik zer ekarriko?
 —Zapata ta gerriko.

Mariana gona-gorri

Mariana gona-gorri
 Aita akuiluarekin
 Ama arbaztarekin...
 korri, korri!

Ikuxi-makuxi

Bi dorre gora
 bi leihtail,
 eulikari bat
 lau «nola-ibil». (Idia)

Ariko zera, ariko zera;
ilabetean ezetz atera. (Haria)

Andre guri-guria;
badu nahi eta guztia.
Beti kotxean, eta
beti dago bustia. (Mingaina)

Burua gora, eta
gorputza zaldun;
txapel gorria, eta
hankak ezproidun. (Ollarra)

Sagutxo ona eta igel gaiztoa

Behin batean igel batek, sagutxo bat ikusi zuen ibai ondoan, bere mutur txikia garbitzen ibaiertzeko uretan.

Igelak sagutxoa ito egin nahi zuen; eta horretarako zer asmatu? Honela hasten da:

—Bai handia dela ibai hau! E, sagutxo?

—Handia da, bai. Eta nola zabilta zu, horrelako ur handietan?

—Azkarra naizelako. Begira.

Eta igela uretan murgildu zen eta igeri egiten hasi sagutxoaren aurrean.

—Ez al duzu igaro nahi beste aldera?

—Ez, isatsa bustiko nuke.

—Neuk eramango zaitut bizkarrean.

Eta sinetsi zion sagutxoak igelari. Eta igelak sagu gaixoaren hanka bere hankari hariz lotu eta *plaustal* uretara bota zuen bere burua, sagutxoa itotzeko asmotan.

—Ai, ail! Itoko naizela! Ai, ail! Itoko naizela...!

Igelak ahal zuen indar guztia behera egiten zuen, eta sagutxoak ahal zuen guztia gora.

Miruak sagutxoaren garrasiak entzun zituen, eta lasterka joan zen laguntzera.

—Igel petrala
ahozabala:
sagua ito nahi huan
nik sartuko haut zakuan.
Eta esan duen bezela,
bi puska egin du igela.

Pinpirin-pinpirin

Maria Birjina
neska zenean,
goizean lan, eta
arratsaldean
jostera joaten zen;
eta bidean,
beharbada igaro
arrosa artean,

eta arrosa artetik
igarotzean,
tximeletatxoak
(zazpi batean)
hegatzen zioten
buru gainean
pinpirin-pinpirin
koroa antzean.

Kanta-kantari

Zingun-txori, hego-luze:
igo zaitez zerura;
eta eman Amatxori
eskutitz hau eskura.
Esaiozu, eskutitzak
baduela erantzun;
baina inork ez beza jakin
niretzako zer dizun.

Kalean goitikan behera
bi sagutxo han doaz,
txiru-liru eta ttun-ttun,
soinua jo ta joaz...
Atzetik hirugarrena
hiruretan bixkorrena
hankak arin jasoaz.

Oilo gorria

Oilo gorriak, lurrean aztarrika ari zela, gari-ale bat aurkitu zuen.

—Zein etorriko da nirekin sorora, gari-ale hau ereitera?

Eta ahateak:

—Nola joango naiz ni?

Eta antzarak:

—Nekatu egin naiz ni.

Eta orduan oilo gorriak:

—Neu joango naiz sorora, ereitera.

Garia hazi eta heldu zenean, oilo gorriak berriz ere:

—Zein etorriko da nirekin, garia errotara eramatera?

Eta ahateak:

—Nola joango naiz ni?

- Eta antzarak:
—Nekatu egin naiz ni.
- Eta oilo gorriak orduan:
—Neu joango naiz, errotara eramatera.
- Eta garia eho zutenean eta irina egin, oilo gorriak berriz ere:
—Zein etorriko da nirekin, mairan, ore egitera?
- Eta ahateak:
—Nola joango naiz ni?
- Eta antzarak:
—Nekatu egin naiz ni.
- Eta oilo gorriak orduan:
—Neu joango naiz, mairan, ore egitera.
- Eta mairan, ore egin zuenean, oilo gorriak berriz ere:
—Zein etorriko da nirekin, labean ogia erretzera?
- Eta ahateak:
—Nola joango naiz ni?
- Eta antzarak:
—Nekatu egiten naiz ni.
- Eta oilo gorriak orduan:
—Neu joango naiz, labean erretzera.
- Eta ogia labean urre kolore, urre kolore, erre zenean, oilo gorriak berriz ere:
—Zein etorriko da nirekin, ogi urre-kolore ederra jatera?
- Eta ahateak oihuka:
—Ni, ni. Zu beti nire laguna izan zara.
- Eta antzarak:
—Ni, ni. Zu eta biok, gu beti adiskide izan gara.
- Baina oilo gorriak orduan:
—Ez ahate. Zu nola etorriko zara? Ez antzara. Zu nekatu egingo zara.

Soroan, neuk erein nuen;
 Errotara, neronek eraman nuen;
 maidan, neronek oratu nuen;
 labean, neuk erre nuen.

Ogi ederra orain, niretzat... eta nire txita txiki-txikientzat.

Fraile Antonen astoa

Fraile Antonek
 astotxo bat du;
 ta pozik dago
 Frai Anton.

«Arre» esanda
 aurrera doa;
 «So» esan eta
 bertan lo.

Asto gainean
 basta ederra;
 basta gainean
 Zapiron.

Fraile Antonek
 astotxo bat du;
 ta pozik dago
 Frai Anton.

Sagu zaharraren eresia

Zortzi sagu gazte
 zahar batekin...
 Zenbat urte zitun
 Berak ez zekin

—Aiton: esan nola
 isats motz zeran...
 Eta zaharra hasi zan
 betiko eran:
 «Ta holaxe zun,
 ta holaxe zan...»

Sukalde apain bat;
 ta sukaldean
 ni hantze nenbilen
 jan-kuxkuxean.
 Baina jan-ixpi bat
 ez zan lurrean;
 erratza ari izana
 baitzan lanean.

Ta holaxe zun,
 ta holaxe zan.

Katu beltza lotan
 aulki gainean,
 nahikoa jan, eta
 gauza jakina da
 zer gertatzen dan
 katua badago
 asebetean:
 sagua nagusi
 sukaldutsean.
 Ta holaxe zun,
 Ta holaxe zan.

Hantxe nenbilen ni
 jauntxo antzean
 nire isats ederra
 arrasta atzean,
 txokoak miatzen

eginahalean.
Ta holaxe zun
ta holaxe zan.

Erratzak ahazturik
ordu onean,
hor begiz jotzen dut
txoko batean
gazta pusketa bat;
ta bat-batean...
hori jakina da
gure artean...
Ta holaxe zun,
ta holaxe zan.

...hortzak zorrozuta
zas! ezartzean
zepoa zarta zan
nire ertzean...

...geroztik isatsik
ez dut atzean.
Ta holaxe zun,
ta holaxe zan.

Ikasbide latza
jardun motxean:
«Laster ta azkarregi
gabiltzanean,
gerta gintezkeela
isats gabea».

—Eta katu beltzak?
—Esna zanean,
ia-ia jan ninduan
grauska! batean.
Ta holaxe zun,
ta holaxe zan.

Labezomorrotxo

Behin batean, Labezomorrotxok, bere ataria garbitzen ari zela,
txanpon bat aurkitu zuen lurtean.

—Zer erosiko dut nik? Zer erosiko? Goxoak?

—Ez; litxarrerria da

—Hurrak?

—Ez; litxarrerria da.

—Perkalezko gona?

—Bai; horixe. Hori zait niri atsegin...

Eta perkalezko gona erosi zuen, loratua.

Biharamunean, berriz ere ataria garbitzen ari zela, astotxo bat
igaro zen handik:

—Labezomorrotxo: bai apain zaudela!

—Ondo eginal
Ez diot inori zor
nire apaina.

—Nahi al duzu nirekin ezkondu?

—Ea zelan kantatzen duzun.

—A... ru... a... ru...

—Ail Ez, ez; izutu egingo nauzu.

Oilartxo bat igaro zen biharamunean:

—Labezomorrotxo, bai apain zaudela!

—Ondo egina!

Ez diot inori zor

nire apaina.

—Nahi al duzu ezkondu nirekin?

—Ea zelan kantatzen duzun.

—Kukurruku! Kukurruku!

—Ail Ez, ez; izutu egingo nauzu.

Eta biharamunean igaro zen Sagutxo Etxeberri:

—Labezomorrotxo, bai apain zaudela!

—Ondo egina!

Ez diot inori zor

nire apaina.

—Nahi al duzu nirekin ezkondu?

—Ea zelan kantatzen duzun.

—Tzii... tzii... tzii...

—Horrela zait atsegin niri.

Eta ezkondu ziren Sagutxo eta Labezomorrotxo.

Eta, halako batean, Labezomorrotxok labera joan behar izan zuen; eta honela hitz egin zion bere Sagutxori:

—Kontuz. Ez, gero, igo lapikoaren ertzera;

barrura erori eta ito egingo zera.

Baina Sagutxo igo zen lapikoaren ertzera eta, *tupusti*, barrura erori zen.

Labetik etorri zenean, honela dio Labezomorrotxok:

—Non da nire Sagutxo Etxeberri? Non da nire Sagutxo Etxeberri?

Baina ez zuen aurkitzen; Halako batean ikusi zuen lapiko barruan, irakiten, *gal-gal-gal*.

Haren negarrak orduan!

—Ai! Ai! Nire sagutxo! Ai! Ai! Nire sagutxo!

Sagutxo Etxeberri
lapikora erori;
eta Labezomorrotxo
negarrez Sagutxori,
negarrez Sagutxori.

Oilo itsua

Xangotik lotua
han dago oiltxoa
txitatxoak zaintzen
hantxe, bai, gaixoa.

Josi eta josi
ari zenean
txitaren mantala
josi nahian,
txita gabiraiak
eraman dio...

Oiloak negarrez
honela dio:

—Txita, txita, txita,
txita gaixoa!
Amatxo negarrez
urtzera doa...

Negar eta negar,
urtzen hasita,
azkenik gaixoa
itsu gelditu da.

San Kristobal handi

Haurra lepoan-da
ibaira joan da
Kristobal handi.

—Ai! Jesus txiki!
Ez gero busti...!

Ez da, ez, bustiko,
ezin da busti;
eramailea du
Kristobal handi.

Igel harrotxoa

Igeri zebiltzan igelak uretan kantari:

—Rak! Rak! Rak!

Guztien artean bat zebilen, bestea baino handiago izan nahian, gorputza luzatu eta luzatu...

Idi bat etorri zen halako batean, ura edatera; eta igel lagunak igel harroari honela esaten:

—Hara! Hara! Zu baino handiagoa da hori.

Igel harroak ikusi zuen, ikusi, idia bera baino handiagoa zela; eta zurrut eta zurrut, ura edan eta ura edan hasi zen, bere burua zahagi bat bezala puzteraino; eta orduan honela galdetu zien laguneri.

—Banaiz ala ez naiz idia bezain handi?

—Ez, erantzun zioten lagunek; idia handiago, idia.

Eta, zurrut eta zurrut, ura edan eta ura edan jarraitu zuen berriz ere; harik eta, halako batean, zart! mila pusketatan lehertu zen arte.

Beste igelak beldurtu ziren oso, eta haiek ez zuten izan nahi idia bezain handi.

Miruaeren jolasa

Goazen, goazen, baratzer, han mirua ikustera.

Perrexila janda mirua etzan da.

Janda, janda, janda.

—Atzeko Marikita!

—Zer nahi duzu, nagusi?

—Hilik da, ala bizi da,

miru gaizto, itsusi?

—Hilik da!

Goazen, goazen, baratzer, han mirua ikustera.

(Haurrak aurretik, eta mirua atzetik; harik eta norbait harrapatu arte, bere habiara eramateko).

Txita polita

Behin batean Txita Polita harizti batera joan zen eta, ezkur-ale bat erori hariztetik eta, *kask!* jo du buruan.

—Ene bada! —esan zuen, zeharo izutua:
Zerua dator goitik behera.
Noan Erregeri esatera.

Eta bazihoan joan; eta Oilo Potxolo topatu zuen:

—Egun on, Txita Polita.
Nora zoaz, horren goiz jaikita?

—Zerua dator goitik behera,
eta Erregeri esatera...

—Noan ni ere, zurekin batera.

Eta Oilo Potxolo eta Txita Polita joan bazihoazen; eta Oilar Goiar topatu zuten:

—Egun on, Oilo Potxolo eta Txita Polita;
nora zoazte, horren goiz jaikita?

—Zerua dator goitik behera,
eta Erregeri esatera...

—Noan ni ere, oro batera.

Eta Oilar Goiar, Oilo Potxolo eta Txita Polita joan bazihoazen; eta Ahate Garate topatu zuten:

—Egun on, Oilar Goiar,
Oilo Potxolo eta Txita Polita;
nora zoazte, horren goiz jaikita?

—Zerua dator goitik behera,
eta Erregeri esatera...

—Noan ni ere, oro batera.

Eta Ahate Garate, Oilar Goiar, Oilo Potxolo eta Txita Polita joan bazihoazen; eta Antzar Mantzar topatu zuten:

—Egun on, Ahate Garate, Oilar Goiar,
Oilo Potxolo eta Txita Polita:
nora zoazte, horren goiz jaikita?

—Zerua dator goitik behera,
eta Erregeri esatera...

—Noan ni ere, oro batera...

Eta Antzar Mantzar, Ahate Garate, Oilar Goiar, Oilo Potxolo eta Txita Polita joan bazihoazen; eta Indioilar topatu zuten:

—Egun on, Antzar Mantzar, Ahate Garate,
Oilar Goiar, Oilo Potxolo eta Txita Polita:
nora zoazte, horren goiz jaikita?

—Zerua dator goitik behera,
eta Erregeri esatera...

—Noan ni ere, oro batera.

Eta Indiollar, Antzar Mantzar, Ahate Garate, Oilar Goiar, Oilo Potxolo eta Txita Polita joan bazihoazen, eta iritsi ziren Erregeren jauregira:

—Errege Jauna, Errege Jauna:
zerua ari da puskatzen dena.

Agindu ezazu
konpon dezaten azkar eta usu.

Erregeak, eskerrak eman ondoren, bakoitzari urrezko txanpon ba-na eman zion eskupeko.

Ilargia erori

Potzura jausi zan
ilargia...

Uretan ito zan
ia-ia.

—Mork aterako du
potzu barrutik?

—Bota zunak berak
goiko zerutik.

—Haizeak dezala...

—Alperrikan;
itsasora jun da
goizetikan.

—Atera dezala
gau-beleak.

—Izutu egin du
ilunbeak.

—Dezala, orduan,
eguzkiak...

Baina eguzkia
Harro baitzan;
Ilargi, berriz,
Txiro izan...
...esana dago zer
gertatu zan.

Urtu zan, urtu,
ez baitzun lagun
eguzkia.

Zapatatxo berriak

—Txalo-pin, txalo;
txalo ta txalo...

Mixiña katutxoa
mizpiran dago.

—Badago, bego,
bego, badago...
Hego-haize goxoa
xurgatzen dago.

—Txalo-pin, txalo;
txalo ta txalo...
Mixiña katutxoa
leihoan dago.

—Badago, bego,
bego, badago...
eguzki epeletan
goxoro dago.

—Txalo-pin, txalo;
txalo ta txalo;

nire zapatatxoan
begira dago.

—Badago, bego,
bego, badago...
Zure zapatatxorik
ez du izango.

...ez du izango,
ez du izango;
amatxok zapatarik
ez dio emango...
Mixiñari amatxok
ez dio emango.

Arranoa, azeria eta mozoloa

Behin arranoak haritz batean egin zuen habia. Hantxe hazten zituen bere arranokumeak, eguzkiari begira-begira.

Halako batean azeria igaro zen haritz petik eta honela esan zion arranoari:

—Arrano hegalar,
eman ume bat niri.
Ematen ez badidan
Nik bihar isatsakin
zarra-zarra haritzari.

Arranoa negarrez hasi zen. Eta negarrez zegoela, mozoloa igaro zen handik, eta honela esan zion:

—Zergatik zaude negarrez, arranotxo?

—Azeriak ume bat eskatu dit. Eta bestela bihar isatsarekin botako duela.

—Bihar etortzen bada, esaiozu, esan:

«Haritza botatzeko,
behar da aizkolari,
eta ez azeri».

Biharamunean etorri zen, berriz ere, azeria, eta honela esan zion arranoari:

—Arrano hegalaria,
eman ume bat niri.
Ematen ez badidan
Nik bihar isatsakin
zarra-zarra haritzari.

Eta orduan arranoak honela;

—«Haritza botatzeko,
behar da aizkolari,
eta ez azeri».

Eta azeriak orduan:

—Nork esan du hori?

—Mozolo horrek

—Hartuko ditu horrek!!

Eta azeria bertatik hasi zen, mozoloa nondik harrapatuko; eta egun batean, azeria sastraka baten azpian zegoela, mozoloa sastrakaren gainean kokatzen ikusi zuen eta *grausk!* hortzetan harrapatu zuen azeriak.

Eta mozoloak orduan:

—Harrapatu nauk, harrapatu; ondo zegok; azkarra haiz. Baina nik ezagutu nian azeri bat... Huraxe bai azkarra! Huk kantatuko al huke hark bezala:

«Nik mozoloa jango!
Nik jango mozoloa!»?

Losintxarekin dena harrotu zen gure azeria, eta kantatzeko ma-trailezurrak zabaldu... eta orduan, hor ihes egiten du mozoloak, hortz artetik.

Azeriak kantatu zuen orduan:

—Nik mozoloa jango,
nik jango mozoloa.

Baina baita mozoloak ere, barrez-barrez:

—Ni ez beste mokoloa,
ni ez beste mokoloa..

Eta hegan joan zen.

Azeri gezurtia eta oilar azkarra

Behin batean oilar gorrixka eta oilo gorriak aztarrika ari ziren zelaian:

—Pik, pik, pik...

Oilarrak zizare edo gari-aleren bat aurkitzean, harro-harro deitzen zien oiloei, jatera etortzeko:

—Koorri, korri, korri.

Oiloak poz-pezik bizi ziren zelaian, oilarraren babesean.

Halako batean, oilarrak azeri bat bidean zetorrela ikusi, eta oiloei deika hasi zen:

—Kara-ka-kra! Etorri azkar-azkar, eta denok igoko gara horrako zuhaitz handi horretara; bestela azeriak jango gaitu.

Oiloak, hegoak astinduz eta lasterka bizian, igo ziren azkar-azkar zuhaitzean gora.

Baina oiloetan batek, Oilo Gorritxok, zangoa hautsita zeukan, eta zuhaitzera igo ezinik, azeriak ia-ia harrapatu zuen.

—Ea, Oilo Gorritxo —esan zuen oilarrak— igo zaitez azkar nire bizkarrera.

Eta horrelaxe ihes egin zuen Oilo Gorritxok azeriaren hortzetatik.

Azeria zuhaitz pean gelditu zen, muturra miazkatuaz, oiloei zer gezur sartu pentsatzen, zuhaitz gainetik jaitzarazteko, gero harrapatu eta jateko.

—Oilar jauna, ez beldurrik izan. Ez nator zuek jatera; zuei berri on bat ematera nator: piztia guztien artean bakeak egin direla, eta ez garela hemendik aurrera elkar jaten ibiliko. Jaitsi, beraz, lurrera zuhaitz horretatik, eta jolasean ibiliko gara elkarrekin ederki.

Oilarrak ez zuen sinetsi azeriak esana; eta, badaezpada, honela erantzun zion:

—Baliteke, bai, horrelaxe izatea; hain zuzen, han datoz bidez bide bi zakur, mingaina zintzilik, lasterka honantz. Beharbada, zuk esandako berri on hori guri ekartzera.

Azeriak, zakurren ipuin hori entzun bezain laster, hanka egin zuen. Ikustekoa izan zen azeriaren ihes egitea, lau oinka bizian, zakurraren beldurraren beldurrez.

Oilarrak orduan:

—Nora zoaz, baina, jaun azeri? Ez al dira, bada, bakeak egin?

—Bai; baina, beharbada, zakurrek ez dakite oraindik horrelakorik, eta jan egingo naute.

Azeria, lasterka bizian urrutian ezkutatu zenean, oilarrak dei eginda oiloak jaitsi ziren zuhaitzetik, eta honelaxe kantari jardun ziren.

—Krokoro-kol!

krakara-ka!

Azari gezurti

joan da eta.

Abereak eta landareak hizketan

Aspaldi-aspaldi-aspaldi batean, abere guztiak ere bazekiten hizketan. Abere handiak eta abere txikiak: zaldiak eta mandoak, zezenak eta idiak, astoak eta zakurrak, oiloak eta usoak, eta txepetak eta euliak, eta tximeletak eta txindurriak... guztiak ziren hiztunak.

Baita landareak ere: haritzak eta sagarrak, mahatsak eta arrosak, laharrak eta belarrak. Guztiak ederki zekiten hizketan. Landareetan goroldioa bakarrik zen hizketan ez zekiena. Beste guztiak bai, bazekiten. Eta goroldioak ez zekiela ikustean, beste guztiak (abere eta landare) erakutsi nahian hasi ziren gaixoari. Baina goroldioa hain zen motela, ari eta ari, jardun eta jardun, azkenik, goroldioari erakutsi ez baina, berek ahaztu zuten hitz egiten; eta geroztik daude denok mutu, eta gizakia bakarrik hiztun.

Hau egia bazan...

Sagu zuria

Behin batean aguretxo zahar bat bizi zen, bera bakar-bakarrik, haitzulo batean.

Halako batean, ibai ondoan eserita zegoela, miru bat ikusi zuen hegan, sagu zuri bat atzaparretan zeukala.

Miruak, han gainean igarotzean, atzaparrak askatu zituen, eta sagu zuria agurearen gainera erori zen. Aitonak maite-maite egin zion sagutxoari; eta hain polita zela ikusita, berarekin eraman zuen

bere bizilekura, eta hantxe hazi zuen neska koxkor bat balitz bezalaxe. Sagutxoak egiten zizkion aitonari bazkaria eta etxeko lanak.

Handitu zenean, honela esan zuen aitonak:

—Handitu zara, alabatxo, eta ezkontzeko urteak badituzu; ni, berriz, zahartzen ari naiz, eta pozik hilko naiz zu ezkondurik ikusita.

—Baina nik ez zaitut utzi nahi, aitona.

—Bai, alabatxo, bai; ezkondu egin behar duzu.

—Hala nahi duzunez gero, ezkonduko naiz; baina inguru honetan den gizonik indartsuenarekin.

—Inguru honetan den gizonik indartsuena, eguzkia da ba, eta berari eskatu beharko zure gizona izateko.

Aitonak eguzkiari honela esan zion:

—Eguzki, nire eguzki eder,
zu zara inguru honetan den gizonik indartsuena;
nahi al duzu izan gizon, nire sagu zuriarena?

Eta eguzkiak honela erantzun:

—Aitona,
pozik egingo nuke zuri ematearren, pozik;
baina, bada inguru honetan ni baino indartsuagorik.

—Zein da, zein?

—Hodeia. Askotan estaltzen nau ni hodeiak, eta askotan ezin dut argitu lurra.

Aitonak orduan hodeiari:

—Hodei, nire hodei zuri,
zu zara inguru honetan denik indartsuena;
nahi al duzu izan gizon, nire sagu zuriarena?

—Bai, baina bada inguru honetan ni baino indartsuagorik.

—Zein da, zein?

—Mendia. Askotan mendiak ez dit lagatzen, neuk nahi bezala ibiltzen.

Aitonak orduan mendiari:

—Mendi, nire mendi handi,
zu zara inguru honetan denik indartsuena,
nahi al duzu izan gizon, nire sagu zuriarena?

—Bai, baina bada inguru honetan ni baino indartsuagorik.

—Zein da, zein?

—Satorra. Hor ari zait, gau eta egun, nire barrua zulatu eta zulatu, etengabe.

Aitonak orduan satorrari:

—Sator, nire sator polit,
zu zara inguru honetan denik indartsuena,
nahi al duzu izan gizon, nire sagu zuriarena?

—Bai, eta pozik, nire aitona.
Ni beltza naiz, eta bera, zuri;
nork egin barrerik guri?

Ezkondu ziren sator beltza eta sagu zuria.

Eta egundoko ezteiak egin zituzten; eta han egon ziren bazkaltiar ezteietan inguruko sagu zuri eta sator beltz guztiak. Eta oso zoriontsu bizi izan ziren beti beren aitona zaharrarekin.

Ahuntz basatia

Ama bat hiru alabarekin bizi zen behin: alaba bata, Erroxa; beste, Argi; eta bestea, Maritxu.

Etxeko atarian josten jarduten zuten laurak; eta halako batean amak alabei esan:

—Lana lehenengo bukatzen duena gora igoko da, ogi eta ezti jatera.

Erroxak bukatu lehenen, eta gora joan zen; baina goian ahuntz basati bat zen. Eta ahuntzak:

—Uuuuu!
Ahuntz basatia nauzu,
mendiz mendi nabilena;
kris-kras batean jateko prest
neskatzarik langileena.

Erroxak sinistu ez, eta gora joan zen; eta ahuntzak jan zuen.

Ez zetorrela ikusita, amak Argiri:

—Zoaz gora; bestela ahizpak jango du ezti guztia.

Behetik gora badoa, eta beldurtzeko orroa entzuten du:

—Uuuuu!

Ahuntz basatia nauzu,
mendiz mendi nabilena;
kris-kras batean jateko prest
neskatxarik ederrena.

Argik ere ez sinistu, eta han igo zen; eta Argi ere ahuntzak jan.

Ez zetozela ikusita, amak Maritxuri:

—Zoaz gora; bestela ahizpek jango dute ezti guztia.

Eta behetik gora badoa eta honek ere beldurtzeko orroa entzuten du.

—Uuuuu!

Ahuntz basatia nauzu,
mendiz mendi nabilena;
kris-kras batean jateko prest
neskatxarik azkarrena.

Maritxu lasterka behera jaitsi zen, amari esatera; baina amak ez sinistu.

—Neu igoko naiz; ikusiko duzu, nola ez dagoen inor.

—Uuuuu!

Ahuntz basatia nauzu,
mendiz mendi nabilena;
kris-kras batean jateko prest
amarik txintxoena.

Amak ere sinistu ez; igo zen, eta ahuntzak hura ere jan.

Maritxu negarrez hasi zen, etxe atarian; eta txindurri txiki bat igaro zen handik.

—Zergatik negar egiten duzu, Maritxu?

—Honela eta honela: goian ahuntz basati bat dago, eta berak jan ditu gure ama eta nire bi ahizpak.

—Nik hilko dut ahuntz basati hori; ikusiko duzu; egon argi.

Eta ahuntzak txindurri txikia ikustean:

—Uuuuu!

Ahuntz basatia nauzu,
mendiz mendi nabilena;

kris-kras batean jateko prest
txindurririk bizkorrena.

Eta txindurri txikiak:

—Ni, berriz Txindurritxo naiz,
txindurririk txikiena;
hozka eta hozka hasten banaiz
laster da zure azkena.

Eta ahuntzak ia jan zuen txindurria; baina txindurria ile artean gorde zen. Eta hanka muturretik belarriraino hasi zen pik eta pik. Eta ahuntza ezin egonez saltoka eta jauzika. Halako batean, zoratuta, leihotik bere burua bota, eta lurrean, *zaprast*, lehertu zen.

Orduan, ahuntzaren sabeletik berehala irten ziren ama eta bi alabak. Eta Maritxuri besarkada eman ondoren, honela esan zuten:

—Nola ordainduko diogu Txindurritxori, egin digun mesedea?

—Zer sari emango Txindurritxori?

—Anega bat gari emango dizugu.

Eta Txindurritxok:

—Nire zakutxoan ez da anegarik sartzen;
ezta nire errotatxoan ere horrenbesterik ehotzen.

—Anega erdia, orduan?

—Nire zakutxoan ez da anega erdirik sartzen;
ezta nire errotatxoan ere horrenbesterik ehotzen.

—Lakari bat, orduan?

—Nire zakutxoan ez da lakaririk sartzen;
ezta nire errotatxoan ere horrenbesterik ehotzen.

—Gari-ale bat emango dizugu, orduan?

—Hori bai, ederki sartzen da nire zakutxoan;
eta eho ere bai ederki nire errotatxoan.

Eta txuri eta gorri eta kikirriki... ipuin hau egia baledi.

Zazpi antxumeak

Behin batean, ahuntz ama eta zazpi antxume bizi ziren txabola batean.

Antxumeak oso politak ziren: batzuk beltzak, besteak zuriak, eta besteak gorriak. Baina denok berdin, esnea edan eta esnea edanez, mutur txikia zuri-gorri, zuri-gorria zuten zazpiok. Zazpiak potxolo-potxoloak ziren.

Halako batean, beste askotan bezala, etxea garbitu eta umeak apaindu ondoren, ahuntz amak honela esan zien:

—Umeak, oraintxe azokara joan behar dut, saldu-erosiak egitera. Ni etorri arte, bakarrik gelditzen zarete. Eta, begira ez inori aterik zabaldu! Otsoa inguruan dabil. Ustekabe otsoa txabolan sartzen bada, denok jango zaituzte.

—Ez, ama, ez; ez dugu zabalduko aterik inorentzat.

Eta ahuntz ama azokara joan zen lasai-lasai.

Baina otsoak ikusi zuen ahuntz ama azokara joaten; eta poliki-poliki antxumeen txabolara joan, eta dan-dan atea jo zuen:

—Zein da?

—Ama naiz; ireki; zabaldu atea.

—Ez, ez; zu otsoa zara. Amak ez du horrelako eztarri latzik.

Otsoa, lurra ostikoz jota, oilloaren etxera joan zen:

—Oilo andrea, ekarri azkar-azkar hamabi bat arrautza, eztarri latz hau pixka bat goxatzeko.

—Torizu, otso jauna; baina, begira inori kalterik egin!

Otsoa, hamabi arrautzak janda, antxumeen txabolara joan, eta dan-dan atea jo zuen:

—Zein da?

—Ama naiz; ireki; zabaldu atea.

Ea, erakutsi hanka katazulotik.

Eta otsoak hanka katazulotik erakutsi zuen. Baina antxumeek:

—Ez, ez; zu otsoa zara. Gure amak zuriak ditu hankak.

Otsoa, lurra ostikoz jota, errotariaren etxera joan zen:

—Errotari jauna, ea ekarri azkar-azkar irin zuria, hanka beltz hauek zuritzeko.

—Torizu, otso jauna. Baina begira, inori kalterik egin!

Eta dena zuri-zuri eginda, berriz ere antxumeen txabolara joan zen. Dan-dan atea jo zuen.

—Zein da?

—Ama naiz; ireki; zabaldu atea.

—Ea erakutsi hanka, katazulotik.

Otsoak hanka zuri-zuria erakutsi zien katazulotik; eta orduan antxumeek atea zabaldu.

Ene bada! Antxumeak hasi ziren ihesi; baina otsoak *grausk!* eta *grausk!* banan-banan denak tripara irentsi zituen.

...denak ez; txikiena, isil-isilik, erlojuaren atzean ezkutatu zen. Otsoa, orduan, sabela ederki beteta, ibai ondora joan zen lotara.

Ahuntz amak, etxera etorri zenean, atea jo eta jo; baina inortxok ere ez erantzuten, eta negarrez hasi zen.

Nire antxume txikiak,
gorri, beltz eta zuriak,
guri-guri nik haziak!
Zoritxarrean hemen etxean
gaur nik bakarrik utziak:

Non zarete, non,
nire antxume txikiak?
Nire antxume mutur txikiak
zuri-gorri, zuri-gorriak,
berdin zazpiak.

Txikiena, amaren negarra entzutean, buru txikia erloju atzetik aterata, lasterka amaren besoetara joan zen. Eta berehalako batean amari dena esan zion.

Ahuntz amak orduan asmo bat izan zuen.

Guraizeak eta jostorratza eta haria eta titarea hartu, eta otsoaren bila joan zen.

Otsoa lo zegoen ibai ondoan

Eta ahuntz amak poliki-poliki, esnatu gabe, sabela ireki zion, eta sei antxumeak hantxe atera ziren banan-banan, bizi-bizirik, saltoka eta jauzika:

—Amatxo, amatxo, amatxo!

—Ixo, maiteak, ixo, otsoa esnatu gabe! Ea! Ekarri harriak.

Eta otsoari sabela harriz bete-bete egin, eta gero jostorraz eta hariz larrua josi.

Berehala beren txabolara joan ziren berriz ere. Haien poza orduan!

—Otso gaiztoak
gezurra guri;

baina amatxok
berriz itzuri.

Otsoa esnatu zenean, egarri zen, asko jan baitzuen, eta ibaira joan zen ura edatera; baina sabeleko harrien astunaren astunez, *pulunpl* ibaira erori zen eta hantxe ito.

Antxumeak orduan kanta-kantari hasi ziren:

—Otsoa ito da;
hau gure poza!
Orain amarekin
gaitezen goza.

Eta handik aurrera, beti amatxoren esanak eginez, ederto biziz izan ziren antxumeak.

Antxume mutur txikiak
zuri-gorri, zuri-gorriak
berdin-berdinak zazpiak.

Astoa eta otsoa

Gauza guztiek hizketan zekiten garaian gertatu zen. Eta gertatu zen, astoa zetorrela Nafarroatik Ataunera, zahagi ardoa bizkarrean ze-karrela.

Eta otsoa atera zen astoaren bidera, zeharo goseturik. Eta astoak otsoari:

—Egarri al haiz, egarri?
Bazeukaat hiretzat edari.

Baina Otsoak:

—Astotxo, ez nauk egarri;
baina bai goseak larri.
Oraintxe jan behar ditiat
hire buru ta belarri.

Eta astoak orduan:

—Hor goien zegok artalde,
batere zakurrik gabe.
Haruntz dijoanarentzat
han zegok zikiro pare.

Baina otsoak berriz ere:

—Orpoan zeukaat arantza;
ezin joan naitek haruntza.
Hemen holako aukera-eta
Zertara joan inuntza?

Orduan astoak:

—Hor goien-goien Ermita,
San Bartolome deritza;
nik meza entzun dezadan arte,
goazemak biok haruntza.

Otsoak ez zuen joan nahi; baina azkenean, bera ardietara joan arte, utzi zion astoari Ermitara joaten.

Baina, astoak esandako lekuan artalderik ez-eta, otsoa ere Ermitara joan zen. Astoa, baina, ordurako Ermita barruan zegoen, eta otsoa etortzen ikusita, atzeko bi hankekin Ermitako atea gogor itxi zuen. Orduan otsoak, amorru eta haserre bizian, honela astoari:

—Asto zaharra mukizu!
Sobra eta gehiegi dakizu.
Hurren nik harrapatzean,
mezarik entzungo ez duzu.

Astoak berriz Ermita barrutik:

—Otsango, otsango gazia,
gaztetan gaizki hazia:
bihar jango banauk ere,
badiat gaurko bizia.

Astoa motela dela, baina oraingoan otsoa gertatu zen motel eta erdi, astoaren aldean.

Hurritziko txitatxoa

Txitatxo bat zebilen behin, bere amaren ondoan, jaten, hurritzian; eta hur bat gelditu zitzaion eztarrian, eta ia itorri zegoen.

Ama oilo loka, lasterka, etxeakoandrearengana joan zen eta honela esan zion:

—Hator, etorri, etxeakoandre, hurra ateratzera nire txitari, hurritzian ia itoan dago eta.

—Ez daukat, baina, oinetakorik. Zoaz zapatariaren etxera, eta eskatu nire zapatak.

Oiloa lasterka zapatariaren etxera joan zen:

—Zapatari, ekarri gure etxeakoandreaken zapatak,

hurra ateratzera joateko nire txitatxoari,

hurritzian ia itoan dago eta.

—Ez daukat, baina, larrurik. Esaiozu ahuntzari larru emateko.

Oiloa lasterka ahuntzaren etxera joan zen:

—Ahuntzatxo, ekarri larru niri,

nik emateko zapatariari,

zapatariak zapatak egiteko etxeakoandreaki,

etxeakoandreak hurra ateratzeko nire txitatxoari,

hurritzian ia itoan dago eta.

—Baina nire larrua gose da. Esaiozu zelaiari belarra emateko.

Oiloa lasterka zelaira joan zen:

—Zelai zelaixo, eman belar ahuntzari,

ahuntzak larru emateko zapatariari,

zapatariak zapatak egiteko etxeakoandreaki,

etxeakoandreak hurra ateratzeko nire txitatxoari,

hurritzian ia itoan dago eta.

—Baina lehor nago, eta ez daukat belarrik. Esaiezu hodeiei ura emateko.

Oiloa hodeietara joan zen hegan:

—Hodeitxoak, emaziozue ur zelaiari,

eta zelaiak belarra emango ahuntzari,

eta ahuntzak larrua zapatariari,

eta zapatariak zapatak egingo gure etxeakoandreaki,

eta gure etxeakoandreak hurra aterako nire txita-
txoari,

hurritzian ia itoan dago eta.

Eta hodeiek eman zioten ura zelaiari, eta zelaiak belarra ahuntzari, eta ahuntzak larrua zapatariari, eta zapatariak zapatak egin gure etxeakoandreaki, eta gure etxeakoandrea joan zen lasterka hurritzira, eta hurra atera eztarritik nire txitatxoari.

Orduan txitatxoak, hegoak astinduz:

—Kikirriki! —kantatu zuen.

—Kikirriki!

Kikirriki!

Iturri garbi

—Iturri garbi,
erreka garden:
ur garbi horretan
garbile nor den?

Honek garbitu
eta hark zabaldu
Arrosa usainik
izarak al du?

—Bordari baten
alabatxoak
garbitzen ditu
izaratxoak.

Ni naiz arrosa
zu krabelina...
Erregea zu,
ni Erregina.

Mariana mantangorri

Mariana
mantangorri:
mezetara
korri-korri!

Behin batean Marigorri bat bizi zen, oso polita; eta urrezko soineko ederra zuen eguzkitan dizdiz.

Halako batean, basoko elizatzora joan zen eta, leihatilatik begirata, Ama Nahigabetua ikusi zuen; beltzez jantzia zegoen, Seme hilari negarrez.

Ama Birjinaren antz gutxi zeukalako, bere soineko dizdizariaribegira, lotsatu egin zen gure Marigorri.

Eta gauarengana joanda, honela esan zion:

—Gau-gautxo:
zu beltza zara.
Jantzi nazazu
amaren antzera.

Eta gauak eman zion bere soinekoa, soineko beltza, sare-sarea eta azpiko urrea ageri. Baina eguzkiak argitu zuenean, soineko beltzak ihes egin eta gorri-gorri gelditu zen Marigorri:

—Jaun Eguzki
beltz gutzia ez ken;
utzi, arren,
pixka bat gutxien.

Eta bizkarraldean tanta txiki beltz batzuk utzi zizkion eta azpian urrezko hegal bi ipini.

Marigorri Ama Birjinarengana joan zen hegaka, eta eskuetan muin egin zion.

Ama Birjina poztu zen, Marigorri hain polita ikusita; eta hegan egitera joateko esan zion, barrez-barrez.

Jainkoaren Marigorri:
nire behatzak konta-eta,
eguzki hartzerakorri!

Saltoka

Saltoka, saltoka,
nabil ni gustura
salto ta salto
zu sartu arte.

Sartu dadila...
ta biok elkarrekin
ibili gaitezen
bat sartu arte.
Eman zazu bira irteteko.

Surtzapi txuri honekin
jolasten gera:
orain alde batera,
gero bestera.

Zapi txuria lurrera,
zapi txuria eskura.
Zapi txuri honekin
noan aurrera.

Neskatxetan politena
gure Elena:
hortz bat du oso ertena,
bihotz zekena.

Zapi txuria lurrera
zapi txuria eskura.
Aurpegian du legena,
oina herrena.